

UN ACT DE SEMNIFICAȚIE PATRIOTICĂ : RECONSTITUIREA MONUMENTULUI TRIUMFAL DE LA ADAMCLISI.

Indiscutabil, în ierarhia valorilor patrimoniale din țara noastră, locul preeminent îl ocupă Monumentul triumfal de la Adamclisi, *Tropaeum Traiani* – cu cetatea omonimă alăturată. De asemenea e prea bine cunoscut că el semnifică piatra de început a zămislirii etnice românești. Încă de la sfârșitul veacului trecut, ani în șir, pînă în zilele noastre a format obiectul cercetărilor savante ale lui Gr. Tocilescu și a multor alți învățați români și străini. Astfel pentru Trofeul lui Traian, ridicat în anul 109 e.n., s-a elaborat o vastă literatură istorică și arheologică, cu scopul deslușirilor de simbol, artă și arhitectură pe care le reclama imperios vestigiul. Rezultatele dobîndite sînt excelente și abia dacă mai este nevoie să amintim că meritul de a fi înlăturat misterul istoric din jurul măgurii solitare de pe platoul de la Adamclisi, între români, îl au Gr. Tocilescu și Radu Vulpe. Nu putem să trecem cu vederea contribuțiile însemnate și ale altor cercetători care au implicații mai reduse în sfera interpretății istorice, dar au merite remarcabile în aceea a reconstituirii structurale, de arhitectonică, de artă și etnografie.

Toate aceste contribuții au concurat din plin la dobîndirea unei imagini grafice a edificiului comemorativ.

Încă din momentul în care, în anul 1882, Tocilescu a început degajarea prețioaselor mărturii risipite în jurul nucleului din piatră și mortar, și recuperarea acelor răspîndite prin cele mai îndepărtate și ascunse coclauri, grija febrilă pentru prezervarea și restaurarea monumentului a dominat preocupările arheologilor și istoricilor români, atît din imbolduri patriotice, cît mai cu seamă, din rațiuni ce reieșeau din conștiința supremă a responsabilității profesionale. Ilustrul patriot Mihail Kogălniceanu, făcîndu-se ecoul opiniei publice atît de entuziaste, a dat curs propunerilor absolut legitime formulate de Gr. Tocilescu de la înălțimea autorității sale academice, și a propus în parlament reconstituirea Monumentului nu la Adamclisi, ci chiar în capitală, pentru valorificarea unui atît de prețios document – adevărata cronică în piatră a singeroaselor epopei dintre anii

101–106 e.n., eveniment cardinal în etnogeneza poporului căruia îi aparține : poporul român. În acest scop M. Kogălniceanu a și obținut fondurile necesare pentru începerea operațiunilor, ceea ce a înlesnit transportarea la București a tuturor pieselor figurate sau de mai mare importanță în structura Monumentului. Timp de mai mulți ani, învățatul român Gr. Tocilescu, a condus și supravegheat transportul, fără ca nimic să se piardă sau să se strice din piesele componente, în odiseea lor pentru itinerariul : Adamclisi – Rasova – în care și săniile trase de boi – pe apele Dunării pînă la Giurgiu – pe ambarcațiuni speciale – și, în sfîrșit, de la Giurgiu, pînă la București – pe linia ferată.

Proiectul restaurării într-o piață bucureșteană a trenat mulți ani, ceea ce era de așteptat în condițiile în care interesele guvernelor care se succedau la cîrma țării convergeau în jurul meschinilor întreprinderi lucrative, pline de folos personal, în dauna acțiunilor de nobilă legitimare istorică, națională. Și cum savantul și înfocatul patriot a dispărut dintre cei vii în 1909, iar protestele de mai tîrziu ale lui V. Pârvan pentru susținerea cauzei lui Gr. Tocilescu, s-au izbit de aceeași surdă și implacabilă neînțelegere, nu numai că piesele aduse la București au devenit indifferente ociruirii, dar și lăsate fără protecție devin victimele stricăciunilor ireperabile, ani îndelungați. Luate din curtea Universității – unde se afla Muzeul național de antichități – și aruncate pur și simplu în parcul Libertății, rămîn acolo într-o stare jalnică și de condamnabilă uitare, pînă în anul 1948. An în care din inițiativa și prin grija pioasă a prof. arh. Horia Teodoru, piesele figurate și statuia Trofeului au fost rînduite rațional și sugestiv, în curtea actualului Muzeu de istorie a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din România.

Restructurările radicale care au survenit în ființa țării noastre, pe tărîm politic, social, economic și cultural, grație noilor orizonturi și destine iluminate de partidul comunistilor, fac să iasă din anonimat propriul nostru certificat de naștere : Monumentul Triumfal de la Adamclisi. Numeroșii interpreți dintre arheologii și istoricii de frunte ai țării, reprezentanți ai opiniei publice, au de data aceasta un cu totul alt ecou la conducere.

Receptiv și plin de înțelegere, dînd curs campaniei permanente de valorificare a patrimoniului cultural național – material și spiritual – creat îndelungul mileniiilor de istoria zbuciumată a acestui popor, partidul a înscris între manifestările sale programatice, cercetarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a ansamblului arheologic de la Adamclisi : monumentul și cetatea romană.

Forurile cărora le incumbă acest deziderat național, erau firește, cele de la București. Dar animatorii înflăcărați ai operei de restituire și reabilitare a monumentului, chiar la Adamclisi, se aflau la Constanța. Mișcării de cercetare și valorificare a vestigiilor arheologice, inițiată și condusă timp îndelungat de către Vasile Canarache, zelos reorganizator și director al Muzeului de arheologie al Dobrogei, între anii 1957–1969, i se integrează și cea enunțată cu adresa directă : Tropaeum Traiani. În noile condiții create după 1944, climatul îi era favorabil : se iniția un mare reviriment în procesul de cultivare a moștenirii istorice. Organele de partid sublimate

într-o autentică simțire de misionarism patriotic, au sprijinit această acțiune. Protagonistul operei de restaurare de atunci și pînă astăzi a fost și este tovarășul Vasile Vilcu.

Dar campania începută a fost extrem de dificilă. Pozițiile de pe care se judeca o atît de îndrăzneată întreprindere de restaurare erau cu totul schimbate față de cele de la începutul veacului nostru. De asemenea, condițiile politice, emulatorii, cît și circumstanțele total schimbate, impuneau o altă viziune, o altă concepție. Găsirea soluțiilor pentru elaborarea unui proiect, a determinat repetate reuniuni la București și la Constanța, în cadrul cărora, istorici, arheologi, arhitecți, ingineri și cercetători de mare autoritate, și-au asumat răspunderea de a căuta și adopta acea metodă de restaurare care să ducă în final pe de o parte la dobîndirea integrală a imaginii monumentului — pe cît posibil, cea mai veridică — pe de alta, la conservarea prețioaselor pietre figurate care au căzut în decursul veacurilor de pe tamburul cilindric al Monumentului, făcîndu-l să rămînă doar o umilă măgură informă, de piatră și mortar.

Practica cercetărilor și reconstituirilor arheologice din ultimele decenii a abandonat vechiul procedeu de a se transporta complexele arheologice din mediul lor istoric în alte localități subliniind necesitatea imperioasă a păstrării și conservării pieselor la locul lor, acolo unde au fost create, în cazul nostru, acolo unde au fost trăite evenimentele sculptate în piatră, în atmosfera cîmpurilor de bătălie în care s-au confruntat eroic, dacii și romanii.

Acest imperativ s-a impus și podoabele Monumentului iau fost readuse la Adamclisi, prin grija Direcției Monumentelor Istorice — actuala Direcție a Patrimoniului cultural național.

Rămînea doar ca specialiștii să judece restaurarea, să aleagă varianta cea mai potrivită din punct de vedere științific. De aceea se convoacă la 29 mai 1960 la Constanța, o consfătuire în cadrul căreia dezbaterile au prilejuit o primă luare de poziție și de orientare în această direcție.

Eliminînd din expunere variantele minore, menționăm numai pe cele care au divizat pe participanți în două grupe.

Prima grupă a susținut varianta reconstituirii „istorice”, cu piesele decorative originale, cele lipsă urmînd să fie completate cu replici noi. Cea de a doua grupă preconiza păstrarea și consolidarea tuturor elementelor aflate la locul lor (trepte, promenoar, părți din parament, nucleul din piatră cu mortar etc.) și restaurarea monumentului, în liniile lui arhitecturale și decorative cu copii executate în piatră, după piesele originale, cît și completarea elementelor lipsă. În această ipoteză piesele originale urmau să se păstreze într-un muzeu anume construit.

A doua propunere a cîștigat atunci numai cîțiva adepți. Pentru înțelegerea unor căutări și atitudini ulterioare, e bine să le amintim numele: prof. Radu Vulpe, arh. Virgil Bilciurescu și prof. arh. R. Bordenache.

„Reconstituirea cu piesele originale era desigur cea mai atractivă la prima vedere — se consemnează în actele consfătuirii din 1960 de la Constanța — fiindcă pare a satisface sentimentul autenticității. În cazul concret al Monumentului, această autenticitate este însă iluzorie, deoarece

sigur autentice sînt numai piesele luate izolat, pe cîtă vreme gruparea lor pe monument nu poate fi decît ipotetică și arbitrară, din cauza marelui număr de piese lipsă și mai ales, a necunoașterii corelației lor precise". Situația nu împieteză cu nimic monumentală monografia a lui Gr. Tocilescu, O. Bendorf și G. Niemann, care, în linii generale, dă imaginea totală — de fond și formă — a monumentului, dar contribuția lui este susceptibilă de îmbunătățiri. Au rămas neprecizate o seamă de elemente, ca de pildă ordinea metopelor, succesiunea pieselor de friză și cornișă, numărul șirurilor și rîndurilor de solzi de pe acoperișul tronconic cu proporția descreșterii acestora...

Succesiunea metopelor istoriate — piese sculpturale care prin ordonanța lor iconografică constituiau fondul narativ semnificativ al monumentului — este necunoscută, dînd mereu naștere la ipoteze contradictorii.

Ordinea și chiar numărul pieselor din atticul festonat formează încă obiect de discuție. Chiar și elementele stereotipe, decorative, de pe stereobat, nu pot fi amplasate în poziția lor originară etc.

De aceea, așezate pe monument la înălțimea registrelor respective și legate de nucleu printr-o cămășuală de beton, piesele originale, dată fiind și starea lor precară de conservare — ar fi condamnate la o totală distrugere, iar monumentul redobîndit astfel parțial, n-ar respecta realitatea antică. De asemenea posibilitatea de studiu în vederea rezolvării atîtor probleme științifice rămase în suspensie, care implică o cercetare deplină a fiecărei pietre, în toate aspectele ei, ar fi fost definitiv anulată prin încăstrarea lor în masa monumentului, iar nucleul total acoperit.

Aceste argumente sînt suficiente pentru a se înțelege de ce varianta restaurării istorice, atît de tentantă, încă de la început pierde din aderenți și face loc unei dispute care avea să se prelungească multă vreme — și aceasta, în dauna cauzei restaurării.

Abia după încă 12 ani, este reluată — deci reactualizată — cea de a doua variantă dezbătută la rîndu-i în repetate ocazii, dar care, într-un proces de clarificare științifică, avea să se impună și să cîștige adevărul unanim a specialiștilor.

Finalizată în fond și formă, așa numita restaurare „autoportantă”, o putem rezuma pe scurt în cîteva fraze. Restaurarea treptelor cu piatră extrasă tot din cariera de la Deleni. Apoi, pe o bază solidă dată de un pat de beton care imită primele trei rînduri de asize ale paramentului, se înalță o tîmplărie metalică, divizată în cadre, cărora li se montează simili de piatră artificială, în realitate copii în plăci subțiri, de pe piesele originale. În chipul acesta montarea și demontarea plăcilor care reproduc pietrele figurate și nefigurate ale soclului cilindric sau al acoperișului cu bazele hexagonale și statuia trofeului, se pot înlocui și substitui oricînd, în funcție de rezultatele cercetărilor ulterioare. Avantajele acestei machete la dimensiunile originale, sînt multiple :

a. căpătăm imaginea integrală a monumentului, în toată mărirea lui, și cu toate registrele exterioare ale ornamenticii ;

b. se păstrează la locul lor nucleul cu treptele de piatră și cu cele cîteva pietre originale din parament ;

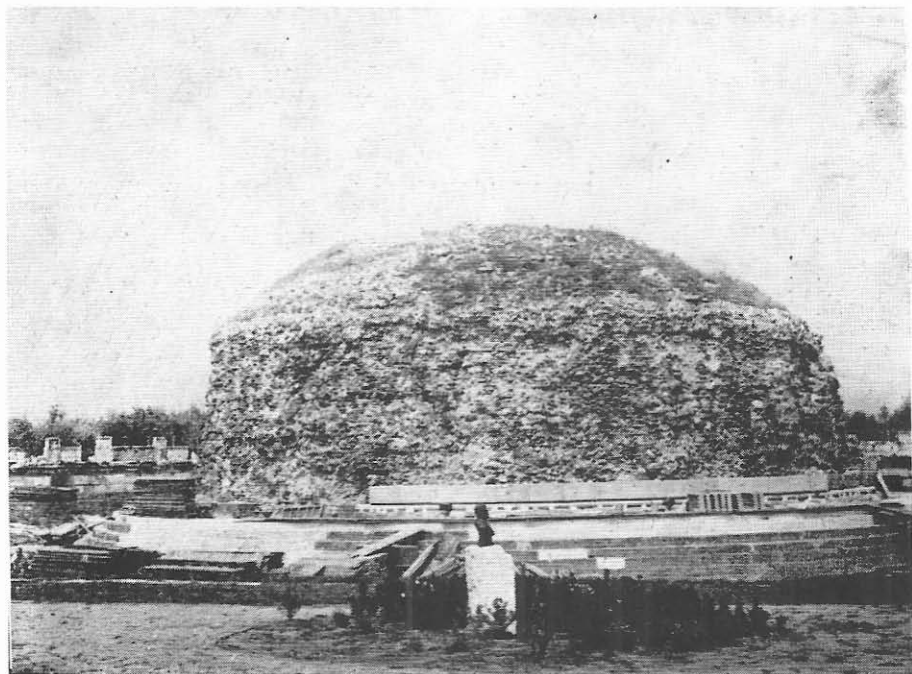

Fig. 1

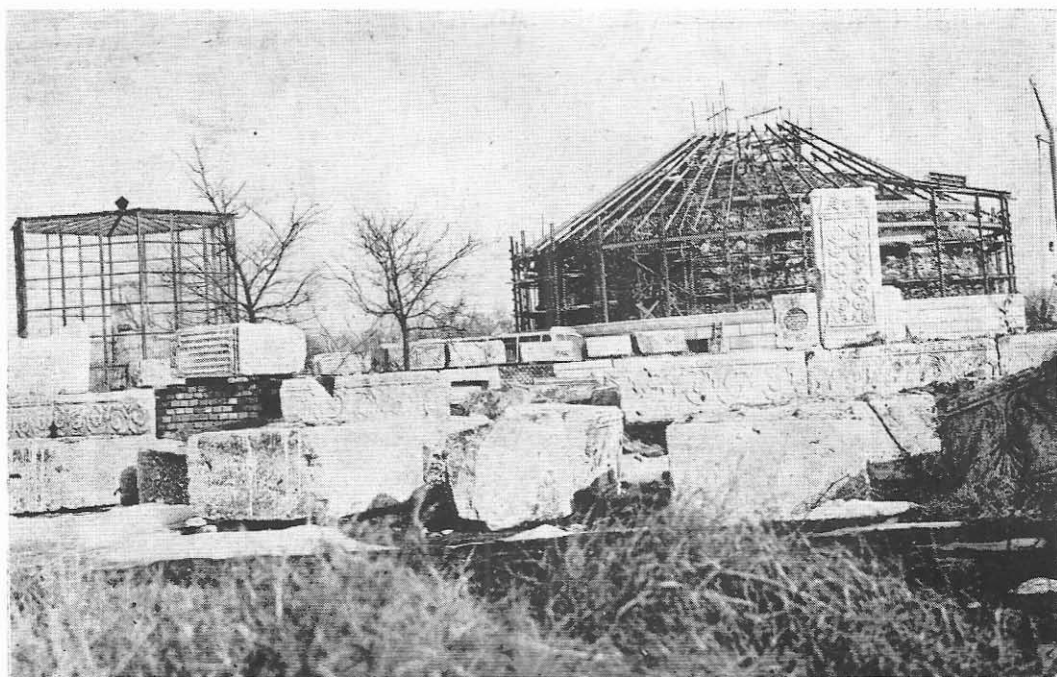

Fig. 2

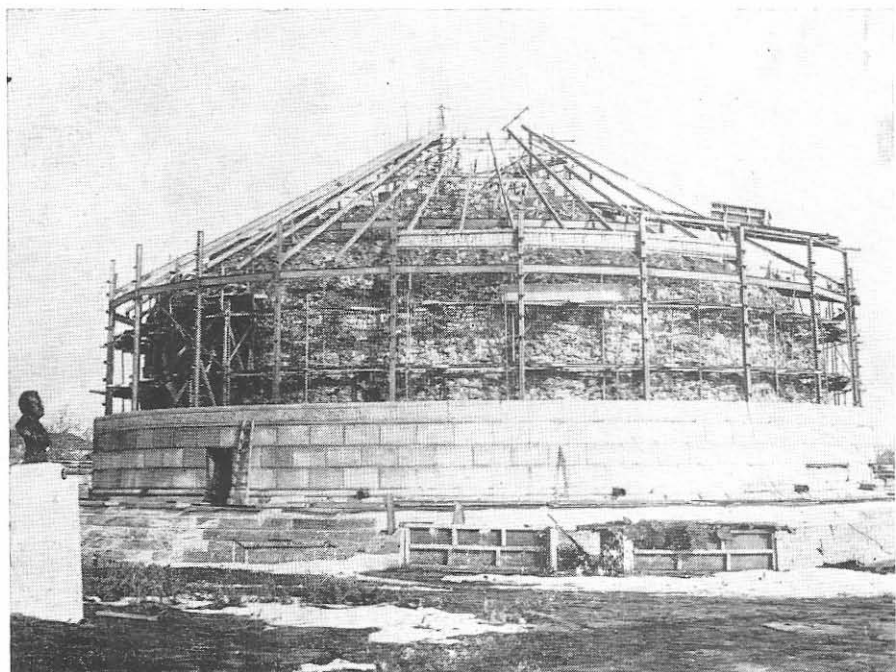

Fig. 3

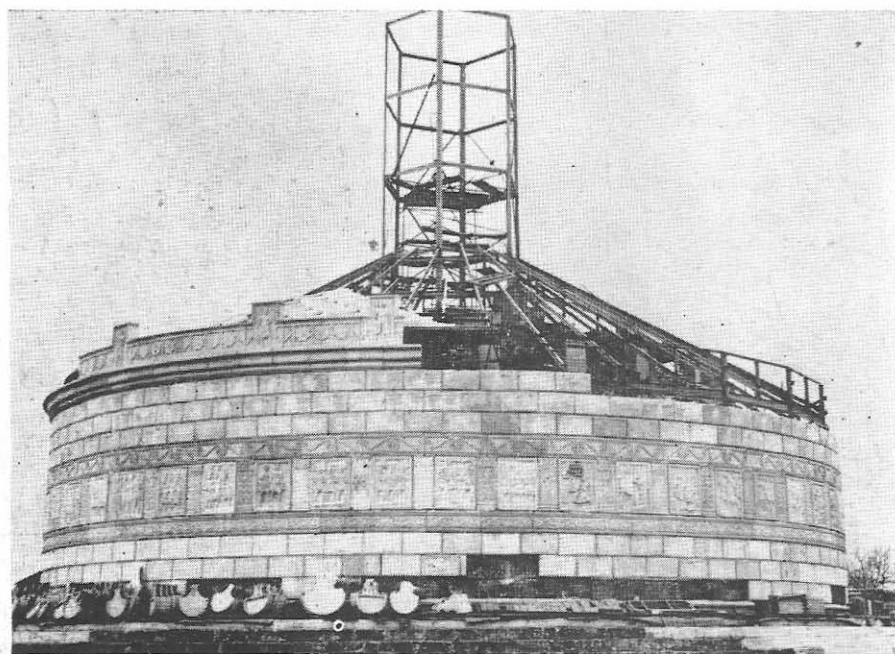

Fig. 4

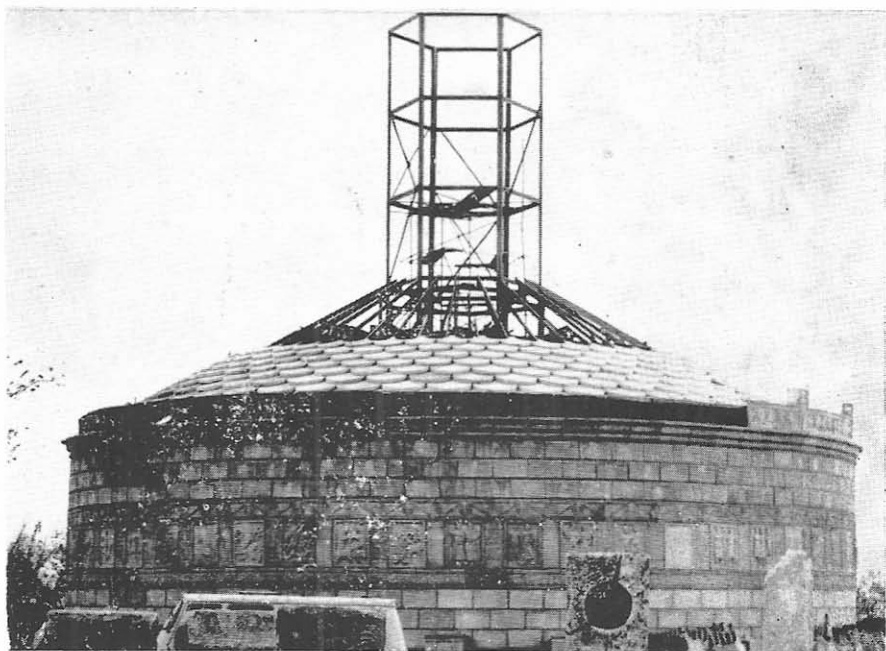

Fig. 5

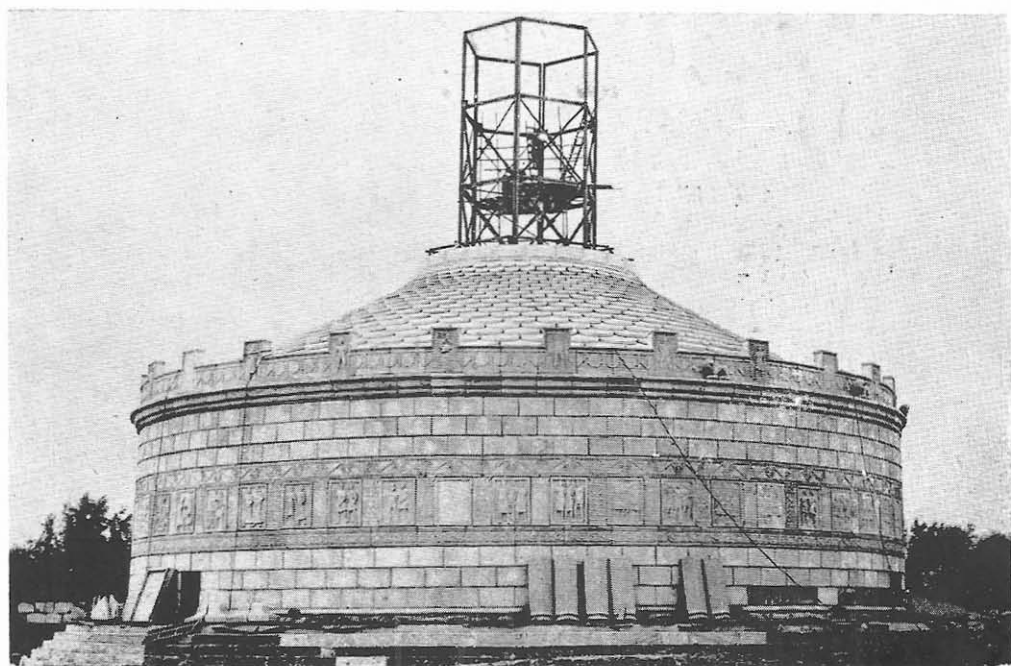

Fig. 6

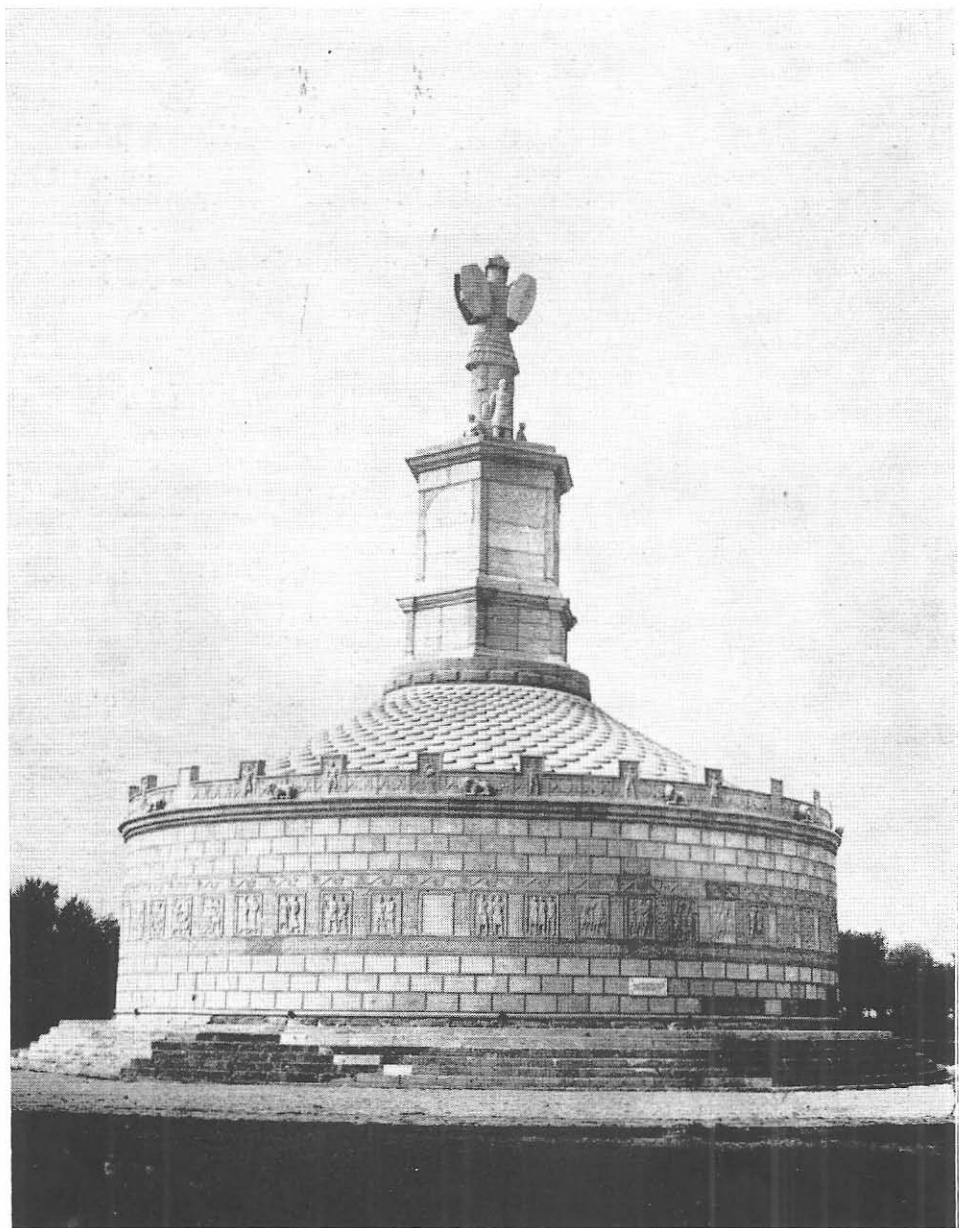

Fig. 7

c. nucleul se conservă perfect, dat fiind că marea crustă de fier și piatră artificială, îl apără de agenții distructivi : vînt, îngheț, microflora și alți factori biochimici care cu vremea ar fi pătruns în structura sa ;

d. dat fiind că între nucleu și pereții machetei rămîne un spațiu larg, oricînd se pot efectua cercetări etc.

Această soluție se dovedește din capul locului debarasată de pretenția unei reconstituiri autentice și are avantajul de a face tolerabile înerezentele erori ale deducțiilor ipotetice. Opera astfel restaurată poate fi judecată de marele public numai pentru partea sa esențială : redarea liniilor și aspectului monumental general. Se previn astfel inevitabilele critici care, în cazul folosirii materialului antic, ar fi fost, și pe bună dreptate, aspre și necruțătoare. Cu atît mai grave cu cît îndreptarea erorilor vizate ar fi devenit după aceea practic irealizabilă.

Cîntărite în balanța plină de argumente pro și contra, cele două variante, trecîndu-se peste înverșunarea unor ascuțite replici din reviste de specialitate sau din cărți, s-a ajuns, în anul 1973, ca în cadrul sesiunii științifice anuale a Muzeului de arheologie Constanța, să-și dea girul pentru restaurarea „autoportantă”, renumiți istorici, arheologi, arhitecți, între care amintim pe acad. C. C. Giurescu, acad. Em. Condurache, prof. D. M. Pippidi — membru corespondent al Academiei R.S.R., prof. univ. D. Tudor, prof. univ. R. Vulpe, conf. univ. H. Dalicoviciu, conf. univ. N. Gostar, arh. V. Drăguț — directorul D.P.C.N., arh. V. Bilciurescu, arh. Gh. Dumitrașcu, subsemnatul acestor rînduri care de altfel a și propus soluția restaurării „autoportante” — etc.

Astfel, executarea grandiosului și îndrăznețului act de semnificație patriotică a devenit posibilă.

De comun acord, forurile de partid și de stat, prin instituțiile și întreprinderile de resort, au convenit realizarea unui complex arheologic — monumental : restaurarea monumentului pe loc ; cercetarea și restaurarea zidului de incintă — cu turnuri și curține pe latura de sud-vest — și a unor edificii, la cetatea Tropaeum, de către D.P.C.N. ; construirea unui muzeu în comuna Adamclisi — a cărei dezvoltare civică o sporește noul lăcaș de cultură, adecvat adăpostirii tuturor pieselor figurate și nefigurate de la monument sau a celor care vor ieși la lumină în cadrul campaniilor de săpătură ce se întreprind în continuare în cetate.

Elaborate competent, convingător și tratate cu talent, proiectele făcute de I. P. J. Constanța, sub îndrumarea directorului arh. Gh. Dumitrașcu, și semnate de arh. Dan Rusovan, au fost însușite de conducerea de partid cu înțelegere deplină și în toamna anului 1975 punerea lor în șantier a devenit o realitate.

Constructorii Trustului local își înscriau numele lor în cronică atît de frămîntată a celebrului vestigiu : ing. I. Tăvală, directorul trustului ; șeful șantierului ing. Hașcă Ion ; tehnicianul Drăgan Marian ; muncitorii de înaltă calificare Răileanu Gheorghe și Diaconu Costel ș.a.

Acesta este pe scurt sinopticul care ilustrează evoluția dezbaterilor legate de restaurarea Monumentului Triumfal de la Adamclisi, în ansam-

blul cărui am ținut să subliniem locul și aportul tuturor acelor care și-au legat numele de această operă. Astfel s-a ajuns astăzi la împlinirea marelui deziderat național și patriotic, de elevată valoare testimonială: restaurarea celui mai plin de semnificație istorică românească, Monumentul Triumfal *Tropaeum Traiani*, cronică în piatră a marilor epoci războinice din Dobrogea, ai căror protagoniști au fost geto-dacii și romanii.

Monumentul restaurat, Muzeul care adăpostește piesele figurate originale, Cetatea cu suita de edificii restaurate, toate legate prin căi de acces moderne, formează marele complex muzeal, cu care județul Constanța între altele vine în întâmpinarea Centenarului Independenței de stat a României.